

<https://doi.org/10.15407/rksu.32.064>

УДК 027.54(477-25)НБУВ:025.22"1919":[027.1:09]Науменко

Галина Ковальчук, доктор історичних наук, професор,
директор Інституту книгознавства, Національна бібліотека
України імені В.І. Вернадського (Київ, Україна)

E-mail: kovalchuk.nbu@gmail.com

ORCID: 000-001-8843-9584

ПРИВАТНА БІБЛІОТЕКА В.П. НАУМЕНКА: ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА СПРОБА РЕКОНСТРУКЦІЇ

Мета роботи — пошук книг та відповідної інформації про бібліотеку Володимира Павловича Науменка, видатного українського науковця та громадського діяча кінця XIX — початку XX ст. **Методологічна база** складається з евристичного, бібліографічного, книгознавчого, провенієнційного методів дослідження, а також з використання комплексного історичного аналізу фактів щодо долі приватної бібліотеки В.П. Науменка. Пошук джерельної інформації, виявлення архівних і опублікованих джерел з теми, бібліографічна евристика в поєднанні з книгознавчим вивченням конкретних примірників, проведення експертизи власницьких знаків мали результатом віднайдення невеликого масиву книжок з бібліотеки В.П. Науменка та відтворення ймовірної її історії. **Наукова новизна** полягає у пошуку, збиранні та тлумаченні джерел, здебільшого архівних, з історії питання, а також у виявленні у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського та описі конкретних примірників переважно цінних та рідкісних видань із власної бібліотеки непересічної особистості, якою був В.П. Науменко. **Висновки.** В.П. Науменко подарував власну бібліотеку Національній бібліотеці Української держави у м. Києві в січні 1919 р. У липні того ж року його було арештовано і розстріляно як ворога радянської влади. За таких обставин бібліотека вченого не могла бути збережена цілісним комплексом у фондах державної радянської установи. Відповідно до виявленої в архівних справах відомчого архіву Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського інформації, бібліотеку В.П. Науменка розформували, як і більшість тогочас-

Цитування: Ковальчук Г. Приватна бібліотека В.П. Науменка: інформаційний потенціал та спроба реконструкції. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2024. № 2 (33). С. 64—81. <https://doi.org/10.15407/rksu.32.064>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2024. Стаття опублікована за умовами відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

них зібрань; примірники були опрацьовані, закаталогізовані й передані за різними шифрами, без вказівки на походження, до різних структурних підрозділів установи: до відділу Українки, основного фонду, читальні, відділу стародруків. Архів ученого, який уже після його смерті передала до бібліотеки вдова, надійшов до відділу рукописів. З позицій історичної справедливості, поваги до визначного діяча національного руху В.П. Науменка вважаємо за доцільне проведення бібліографічної реконструкції цієї бібліотеки, привернення уваги до раніше опублікованої інформації про примірники його зібрання, а також продовження віднайдення інших примірників і введення їх у науковий та інформаційний простір.

Ключові слова: Володимир Павлович Науменко, приватна бібліотека, Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського, Всенародна бібліотека України, рідкісні та цінні книги.

Постановка проблеми та актуальність теми дослідження. Реконструкція розпорошених колись бібліотек, які потрапили до державних фондів після жовтневого перевороту 1917 р., у т. ч. до Національної, згодом — Всенародної бібліотеки України (ВБУ, нині Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського, НБУВ), є актуальним напрямом сучасних історико-книгознавчих досліджень, зокрема Інституту книгознавства НБУВ. Найбільш активно в цьому напрямі працює останнім часом відділ бібліотечних зібрань та історичних колекцій, у співдружності насамперед з відділом резервних фондів НБУВ, розшукуючи за провенієнціями книги та журнали з розформованих свого часу бібліотек. У науковому довіднику історичних бібліотек НБУВ, присвяченому приватним книжковим зібранням, який зараз готується до публікації, крім статей про цілілі комплексні родові та особові бібліотеки, чільне місце відведено опису фрагментів давніх бібліотек, що дбайливо виявляються, опрацьовуються і поповнюють реєстр цінних бібліотек минулого.

Серед приватних книгозбірень, які першими потрапили до фондів нашої установи, була бібліотека видатного діяча української культури та освіти, дієвого члена Старої громади, Українського наукового товариства, київської «Просвіти» та інших наукових і просвітницьких товариств, очільника редакції журналу «Киевская старина» в 1893—1906 рр. Володимира Павловича Науменка (1852—1919), передана ним у дар бібліотеці особисто в січні 1919 р. Убивство В.П. Науменка 8 липня 1919 р. з політичних причин — як ворога радянської влади — автоматично вирішило й долю його власної бібліотеки в радянський час. Бібліотека була приречена, і це при тому, що, як зазначали дослідники історії НБУВ Л.А. Дубровіна та О.С. Онищенко, завдяки практиці видачі охоронних листів зібрання Науменка майже не постраждало [6, с. 58]. Так, воно тоді не було знищене, як могло би статися, але й зберегтися в єдиному комплексі теж не могло.

Загальна практика тих часів — книги з приватних чи інших бібліотек, що надходили до фондів ВБУ, опрацьовувалися відповідно до галузей знань і надходили до основного фонду чи фондів спеціалізованих відділів без

66 зазначення походження примірників. Щоправда, в перших варіантах інструкцій з опрацювання фондів співробітники бібліотеки передбачали необхідність вказувати зібрання, з якого надійшла та чи інша книжка, але стрімко зростаючий потік нових надходжень знівелював таку функцію, оскільки це значно уповільнило би процес обробки. Так, у протоколі № 93 засідання Ради бібліотекарів від 22.12.1922 р. зафіксовано: «Чи зазначати на книжках, від кого вони поступають? Ухвалено: не вводити такого зазначення, бо це вимагало би загальної затрати часу й тормозило б той прискорений темп»¹.

Тож на сьогодні бібліотеки В.П. Науменка не існує як цілісної колекції, хоча, як покажемо далі, книги з її складу наявні в різних структурних підрозділах НБУВ і навіть в інших установах. Проблема полягає у виявленні примірників і реконструкції зібрання, нехай і віртуальній, задля розуміння цінності бібліотеки як для історії культури України в цілому, так і для утвердження високого культурно-освітнього рівня самого Володимира Павловича Науменка як непересічного діяча кінця XIX — початку XX ст., адже через конкретний склад приватного зібрання розкривається особистість, що його збирала, навіть епоха, за якої відбувалося формування бібліотеки.

Особа В.П. Науменка була непопулярною чи зовсім закритою за часів радянської влади. Основна причина — на поверхні (хоча є й, безперечно, більш глибокі причини, які не міняють суті): в ніч із 7 на 8 липня 1919 р., фактично в річницю народження, його арештували, вдень Всеукраїнська надзвичайна комісія постановила розстріляти його за невизнання радянської влади і контрреволюційну діяльність², що й сталося ввечері того ж дня. Останніми десятиріччями, завдяки відповідним публікаціям, ім'я В.П. Науменка повертається до наукового та суспільного простору.

Аналіз досліджень і публікацій. Найпершою окремою публікацією про бібліотеку В.П. Науменка є відповідна інформація, ймовірно авторства Г.П. Житецького, в журналі «Книжний вістник»³, що видавався ВБУ в 1919 р., яку детально розглянемо далі.

За останні десятиріччя опубліковано чимало наукових студій, присвячених філологічній, педагогічній, громадсько-політичній, журналістській, українофільській загалом діяльності Науменка. Серед них нашу увагу привернули публікації, що одними з перших популяризували його багатогранну діяльність та містять комплексну інформацію про діяча [2; 5; 9; 10]. Завдяки цим та іншим сучасним студіям сьогодні широко відомо, що його юність припала на короткий час національно-культурного піднесення в Україні в 70-х роках XIX ст. У 1871 р. приятель по університету

¹ Архів НБУВ. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 128 зв.

² Більшовик. Київ, 1919. 10 липня.

³ Бібліотека В.П. Науменка // Книжний вістник. 1919. № 1. С. 19—22.

О. Русов рекомендував В. Науменка до складу Старої громади — організації української інтелігенції в Києві, що займалася культурною та просвітницькою діяльністю; 1875 р. його обрано скарбником цієї організації, а також доручено підтримувати зв'язки Громади з М. Драгомановим в еміграції; від початку 1900-х років Науменко фактично очолював Стару громаду. Він активно працював у Південно-Західному відділі Російського географічного товариства. Від 1873 р. викладав словесність, згодом українську словесність, у різних навчальних закладах Києва — 2-й київській гімназії, Фундуклеївській жіночій гімназії, Колегії Павла Галагана, Київському Володимирському кадетському корпусі — і набув слави найкращого вчителя міста, методиста-новатора, педагога-теоретика, палкого пропагандиста навчання українською мовою. 1902 року придбав ділянку землі, на якій знаходилася могила Тараса Шевченка і взяв на себе весь клопіт з упорядкування і догляду за нею. 1905 року відкрив власну приватну гімназію, яка згодом стала однією з найкращих у місті. Був активним членом київської «Просвіти», 1917 р. очолив цю відновлену організацію. Підготував граматику та основи правопису української мови, виступав за націоналізацію школи. Автор понад 130 публікацій у «Киевской старине», головний редактор, а згодом видавець цього журналу; запровадив друк у ньому україномовних матеріалів. Голова Київського товариства грамотності в 1897—1907 рр., співзасновник та голова (1914—1917 рр.) Українського наукового товариства в Києві. Упродовж місяця, в листопаді—грудні 1918 р., міністр освіти та мистецтв Української держави. За інформацією в кількох статтях, В.П. Науменко понад 40 років перебував під наглядом «охранки», а заарештований був, як би дивно це не сприймалось у такому контексті, ЧК (Надзвичайною комісією), тобто радянською владою; впродовж 24 годин засуджений та розстріляний за «контрреволюційну діяльність». Реабілітований у грудні 1991 р.

Основними джерелами нашого дослідження є насамперед документи відомчого архіву НБУВ та фонду 208 (архіву В.П. Науменка) в Інституті рукопису НБУВ [8], у т. ч. рукописні власноручні каталоги його бібліотеки⁴; інвентарні книги НБУВ; виявлені наразі примірники з екслібрисом і автографом В.П. Науменка; його публікації, передусім про бібліотеку Старої громади; статті, де так чи інакше згадується його бібліотека, зокрема допис вінницької дослідниці Т.Р. Кароєвої про раритети з особливої бібліотеки В.П. Науменка, виявлені у фондах Вінницької ОУНБ імені В. Отомановського) [7].

⁴ Науменко Владимир Павлович. [Каталог рукописей и старопечатных книг его собрания] // IP НБУВ. Ф. 208. Спр. 2. 201 арк. Рукопис. Автограф; [Список книг, предложенных к продаже]. Там само. Спр. 3. 15 арк. Рукопис. Автограф; Науменко Владимир Павлович. Каталог книг библиотеки [1912—1919]. Там само. Спр. 36. 6 арк. Тетрадь в твердом переплете. Автограф.

Мета дослідження — з'ясування долі приватної бібліотеки В.П. Науменка, подарованої ним у січні 1919 р. Національній бібліотеці Української держави, та виявлення примірників із цього зібрання у фондах НБУВ. Оскільки Науменко мав безпосередній стосунок до бібліотек Старої громади та київської «Просвіти», опосередковано простежити й їхню долю.

Виклад основного матеріалу. Усе свідоме життя Володимир Павлович Науменко збирав власну бібліотеку, в т. ч. рідкісні книги й рукописи творів. Так, у важливій для історії вітчизняної літератури праці «Нові матеріали для історії початків української літератури XIX віку», виданій у 1923 р. (тобто вже після його смерті)⁵, він неодноразово зазначав: «В моїй власній бібліотеці», і далі називав певні книжки чи рукописи.

Найповнішим друкованим джерелом про фактичний склад його бібліотеки є публікація (скоріше за все, — Г.П. Житецького) в журналі «Книжний вістник», який видавався ВБУ в 1919 р., № 1, у рубриці «Придбані за гроші і подаровані бібліотеки і книжки». З огляду на надзвичайну важливість цієї публікації (про бібліотеку Науменка йдеться на с. 19—21) для розкриття нашої теми вважаємо за доцільне процитувати основні її відомості. Повторюємо, тут описана бібліотека, що надійшла як дар від власника — Науменка — до ВБУ в січні 1919 р.; автор замітки описує книги вже з фонду ВБУ. Саме ця публікація стала основним ключем до пошуку книжкового зібрання Володимира Павловича Науменка.

Отже, цитуємо, дещо актуалізувавши правопис: *«Бібліотека В.П. Науменка у відділі книжок, друкованих в XIX—XX в.в., уміщається в шести великих шафах. Всіх №№ по каталогу до 1600. Серед цих 1600 номерів є до 100 папок, з котрих кожна уміщає в собі пересічно 18 брошур або невеличких книжок. Всіх заголовків книжок в бібліотеці не менш 3300, а томів, як би лічити кожну брошуру за том, коло 4800. Серед цих книжок дуже добре складений відділ «Україніса». Всіх книжок на українській мові до 750, із них багато, мало не 50%, книжок видання не останніх часів, а ще 30-х і 40-х років (Ісько Материнка «Наські українські казки», М., 1835; Гребінка — переклад «Полтави», СПБ. 1836 р.; «Сніп» А. Корсуна, Харьк. 1841 р.; П. Лукашевич. «Малорос. и червоно-русск. народ. думы и птьсни». СПБ. 1836; Максимович «Украин. народн. пісні», М. 1834 г. і «Сборн. украин. пісень», М. 1849 г.), а особливо 60-х і 70-х років. В бібліотеці зібрано, наприкл., «Кобзаря» Шевченка 12 різних видань. Є і такі раритети, як «Енеїда» Котляревського видання 1809 року, або «Козак-стихотворец» Шаховського 1822 р., «Живописная Украина» Шевченка СПБ. 1844 р. і др.*

<...> Взагалі треба зауважити, що в бібліотеці є чимало книжок на мовах німецькій, французькій і аглицькій, особливо на німецькій. З більш

⁵ Науменко В. Нові матеріали для історії початків української літератури XIX віку. Київ : Друк. Всеукр. акад. наук, 1923. 81 с. (Збірник історично-філологічного відділу Української академії наук ; вип. 5).

видатних книжок відзначимо: Байрон – на аглицькій мові «Byron's Works, completete in one volume» (дуже великий і компактно видрукований), і на французькій мові «Oeuvres de Lord Byron», Paris, 1835, в 6 томах; Georg Weber «Allgemeine Weltgeschichte» в 12 томах; Mommsen «Römische Geschichte» і др. Дуже цінний відділ старої класичної літератури, переважно грецької <...>.

З періодичних видань треба зазначити факт, що «Кіевская Старина» є в бібліотеці уся — за всі 26 р. р.; з других журналів мають вагу «Основа» за 1861 р. — повний комплект, а за 1862 рік — без 3-х книжок; «Извѣстія отдѣленія русск. яз. и словесности», починаючи з 1898 р. і кінчаючи 1915 р. — 56 томів; «Голос Минуваго» за роки 1913—1917 комплект. З раритетів журнальних треба відмітити: «Вѣстникъ Европы» 1802 и 1803 років, вид. Карамзіна (не повні), 1809 и 1810 р. вид. Жуковського (не повні); 1818—1819 и 1828 р. вид. Каченовскаго — 1818 р. повний, а 1819 и 1828 — неповний.

Окремий відділ в бібліотеці складають підручники, переважно по навчанню російській мові і літературі. Тут багатенько різних «Азбук», хрестоматій для читання в школі з дітьми усяких літ, граматик російської мови, підручників по теорії словесності та історії російської літератури.

Треба звернути ще увагу на те, що серед брошур, які містяться в папках, геть чи-мало таких, яких тепер ніде не знайдеш, бо це або дуже давні видання, або вирізка з давніх часописів, напр.: А. Павловскій «Грамм. малоросс. нарѣчія» 1818 г., его-же «Прибавленіє къ грамматикѣ малороссійскаго нарѣчія», СПб, 1822 г.; Н. Костомаров (Галка) «Обзор сочиненій, писанныхъ на малорус. яз.» (Из «Молодика» 1843 г.) <...>.

Бібліотека В.П. Науменка видатна ще відділом стародрукованих книжок. Всіх номерів цього відділу — 36. Книжок славено-руських старіш 17-го віку нема (та й то тільки одна книжка «Синописъ» 1680 р., видання рідке). З книжок 18 віку найбільш видатні такі: Іоан. Максимовича — «Богородице Дѣво» 1707 р., «Алфавитъ собранный, рифмами сложенный»... 1705 р., «Царский путь Креста Господня» 1709 р., «О снѣ блаженства евангеліе» 1709 р. Крім Максимовича, треба зазначити: «Патерикъ Печерскій» 1760 р., привітання Козачинського од Київської Академії віршами на мовах славянській, латинській і польській — 1744 р.; Дмитрія Ростовського «Розыскъ о раскольнич. брынск. вѣрѣ» 1745 р.; «Ирмологій нотный» Льв. 1757 р., «Лексиконъ Трєязычный» — 1704 р., «Букварь славянскими, греческими и римскими письмены» Федора Поликарпова — 1721 р. З книжок на латинській мові зазначимо: «Novum Testamentum ... a Christiano Sigismundo Georgio. Witteberg, 1737; Adagia sive sententiae proverbiales: graece, latinae, germanicae ... (без заголовного листа) — 1596 р.; Institutiones Rethoricae... 1619 р.».

У деяких публікаціях [8, с. 38; 10, с. 97] повідомляється, що 1913 р. Науменко подарував власну бібліотеку Українському науковому товариству (УНТ), не менше 3300 назв, бл. 4800 примірників. При цьому посилення йде на наведену вище публікацію в «Книжному вістнику», де описана

бібліотека не УНТ, а самого В. Науменка, подарована ним у січні 1919 р. Національній бібліотеці Української держави. Він був одним з перших, хто запропонував своє книжкове зібрання новоствореній бібліотеці. Кількість і тематика книжок у начебто подарованій УНТ бібліотеці абсолютно відповідає інформації в «Книжному вістнику», і цей збіг змушує сумніватися, що впродовж п'яти років, після 1913 і до кінця 1918 рр., Науменко міг зібрати таку саму бібліотеку, яку подарував УНТ раніше.

Відповідь, на нашу думку, міститься у статті самого Володимира Павловича «Старогромадська бібліотека в м. Києві»⁶. Розповідаючи про історію бібліотеки Старої громади, до якої він мав безпосередній стосунок (вона певний час навіть перебувала у нього вдома, оскільки не мала власного приміщення), Науменко зазначив: *«Кілька год назад «Стара Громада», по прозві Київського Наукового Товариства, дуже радо передала йому свою бібліотеку на тимчасове користування, сподіваючись, що поки заснується в Києві широко розвинена національна публічна бібліотека, куди і передасться увесь старогромадський скарб, в Науковому Товаристві він буде до послуг хоч більш широкому колу читачів і співробітників цього товариства»* (с. 56). У цій публікації В.П. Науменко, скромно не називаючи себе, вказує, що бібліотека Старої громади *«містилась в приватній квартирі самого редактора «Киевской старини»;* *«прийшлося бібліотеці знов перейти на приватну квартиру, в таке мале приміщення»* (там само). Отже, Українському науковому товариству Науменком була передана бібліотека Старої громади, а не його власна бібліотека. До речі, в іншій публікації в тому ж номері журналу, що вийшов у липні 1919 р., наголошено: *«ще не перевезена Старогромадська бібліотека, яку Рада Старої громади восени 1918 р. ухвалила передати з Наукового товариства ім. Шевченка до Всенародної бібліотеки»* (с. 13).

У звіті бібліотеки за 1919 р. серед набутих приватних бібліотек вказано: *«Бібліотека В.П. Науменка, головним чином по українській словесності, коло 3300 назв в 4700 томах (рахуючи брошури)»*⁷. Це фактично підтверджується записом № 28 за березень 1920 р. у Щоденнику бібліотеки з реєстрації надходжень друкованої продукції: *«Бібліотека В.П. Науменка 4800 книг і брошур»*⁸.

1919 року всі книжки, що надходили до ВБУ, записували в єдиний реєстр, як повідомлялося в першому номері журналу ВБУ «Книжний вістник» (с. 9), а в подальшому мали фіксувати надходження окремо по п'ятьох відділах: Українська, загальний книжковий відділ, гравюри, листівки (тобто аркушеві документи), стародруки і рукописи, Orientalia. Читальна зала мала

⁶ Науменко В.П. Старогромадська бібліотека в м. Києві // Книжний вістник. 1919. № 1. С. 53—58.

⁷ Отчет о работе Библиотеки за 1919 г. Архів НБУВ. Оп. 1. № 7.

⁸ Дневник библиотеки. Прием книг, журналов и печатной продукции за 1919—1922 годы. Архів НБУВ. Оп. 1. № 16. Арк. 43 зв.

також свій фонд. На час публікації фонди ВБУ були, як сформульовано тут (с. 11—12), «порозкидані по усіляким місцям і на схованиці в знищених будинках Педагогічного музею і Колегії [Павла Галагана. — Г. К.], за для каталогізації в чотирьох нанятих до 1 серпня кімнатах на розі Фундуклеївської і Пушкінської вулиць та в деяких помешканнях Української академії наук, якій і самій дуже тісно в своїй господі на Володимирській вулиці. Тепер настає пекуча потреба в постійному, немалому помешканню для Всенародної книгозбірні, бо її стан з'являється зовсім неможливим. Більше нігде скласти книжок, нігде їх каталогізувати і упорядковувати їх розстанову. Ніяково навіть одержувати подаровані книгозбірні за браком охорони для них в яких небудь укритих будівлях». Це певною мірою свідчить про проблеми опрацювання нових надходжень, у т. ч. приватних бібліотек. Щодо питання про «Придбані за гроші і подаровані бібліотеки і книжки», в журналі далі зауважується, що бібліотеки і книжки по можливості відразу розбираються, каталогізуються, «заносяться на відповідні картки» і тимчасово розкладаються по шафах і на полицях (с. 15).

Згадка про бібліотеку В.П. Науменка прозвучала ще раз на засіданні Ради бібліотекарів ВБУ в липні 1922 р.: О. Карпинська запитала, «що робити з тими 200-стами книжок з бібліотеки Лучицького та бібліотеки Науменка, що вже заінвентаризовані й мають великі картки»⁹. У відповідь було рекомендовано «з'ясувати, чи є інвентарі, що в них занесено ці книжки; як єсть, то довести з цими книжками справу до кінця й передати до читальні. Коли ж інвентарів немає, то прилучити ці книжки до тих книжок, що їх нині сортують» (там само). Із зазначеного можна зробити висновок, що на липень 1922 р. бібліотека В. Науменка була вже розпорощена й опрацювання книжок відбувалося фрагментарно. Слід розуміти, що до читальні книжки передавалися за змістом, а не за приналежністю до колекції, тобто до бібліотеки В. Науменка.

Певну кількість книжок з бібліотеки Науменка, вірогідно, було передано тоді ж до Вінницької філії ВБУ, яка була створена 1920 року. Про це нещодавно писала професор Т.Р. Кароєва [7]. Так, за Актом приймання Вінницькою філією від 12 квітня 1922 р. (усього 447 од.¹⁰), серед книг, привезених В. Отамановським з Києва від ВБУ, представлені такі періодичні видання: Киевская старина; Архів Юго-Западной России; Літературно-науковий вістник; Записки Наукового товариства ім. Шевченка; Записки історичної і філологічної секції Українського наукового товариства в Києві; Україна; Книгар; Засів та ін. До багатьох з них В. Науменко мав безпосереднє відношення, а їхня загальна спрямованість цілком відповідала його українофільським зацікавленням, тож теоретично це могли бути примірники

⁹ Протокол № 69 засідання Ради бібліотекарів Всенародної бібліотеки при Всеукраїнській Академії наук у Києві 21 липня 1922 р. // Архів НБУВ. Оп. 1. Од. зб. 5. Арк. 87 зв.

¹⁰ Акт приймання року 1922 12-го квітня // Архів НБУВ. Оп. 1. Спр. 58. Арк. 15—24.

саме з його зібрання. Власне, як і книжкові видання з того ж списку: Український науковий збірник; Збірник пам'яті Тараса Шевченка (1814—1914): видання УНТ в Києві; видання творів Лесі Українки, Михайла Коцюбинського, Степана Пономарьова, Михайла Максимовича, Миколи Костомарова, Миколи Петрова, Пантелеймона Куліша, Миколи Закревського. Є й кілька видань самого Науменка. Проте це могли бути примірники і не з його приватної бібліотеки, зазначене питання потребує перевірки, тобто порівняння бібліографічної позиції в списку одержаних із ВБУ книжок з наявними наразі у фонді відділу рідкісних і цінних видань Вінницької ОУНБ ім. Отамановського примірниками. Т. Кароєва повідомляє про 10 книг у дев'яти назвах, які мають або його екслібрис, автограф, або дарчий напис йому, і детально описує чотири з них, найбільш рідкісні й цінні.

Наводимо короткий список цих книг за її публікацією:

- 1) Максимович М. Украинскія народныя пѣсни. М., 1834;
- 2) Куліш П. Михайло Чарнышенко или Малороссія восемьдесятъ леть назадъ. К., 1843. Т. 2, 3;
- 3) Куліш П. Потомки заднѣпровскихъ гайдамакъ. СПб., 1860;
- 4) Чумаки, або смутні часи України. Поема у шістьох піснях співа-на свідкомъ тихъ часівъ столітнімъ чумакомъ Иваномъ Чуприною, на ночлігахъ чумацькихъ, у 1848 року, а списана Хвилимономъ Галузенкомъ [П. Морачевським]. Чернігів, 1864.

Знову питання книгообміну між двома бібліотеками розглядалось у квітні 1923 р. Відповідно до протоколу № 1 засідання Ради бібліотекарів ВБУ від 13.04.1923 р.¹¹, «Вінницька філія через в. о. директора т. Отамановського просить дати їй книжок з дублетів Всенародної бібліотеки українською та російською мовами в обмін на приналежні їй стародруки та інші книги чужоземними мовами, для неї непридатні». Рада ВБУ погодилася.

У березні 1923 р. Рада бібліотекарів ВБУ ухвалила рішення звернутися до Академії наук із проханням про передання до відділу україніки ВБУ книгозбірні Старої громади¹², до якої Науменко мав безпосереднє відношення. На засіданні Ради ВБУ від 24 квітня 1923 р. було заслухано інформацію акад. А.Ю. Кримського про те, що Спільне засідання ВУАН розглянуло прохання ВБУ про передання їй книгозбірні Старої громади, О. Кониського та Наукового Товариства. Рішення: передати ВБУ бібліотеку Старої громади після отримання письмового підтвердження від членів Громади¹³.

Ще одна стаття у згаданому вище № 1 журналу «Книжний вістник», що має відношення до нашої теми, — «Київська "Просвіта" і її бібліотечна

¹¹ Архів НБУВ. Оп. 1. Спр. 62. Арк. 1 зв.

¹² Протокол засідання Ради бібліотекарів ВБУ № 105 від 17.03.1923 // Архів НБУВ. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 147.

¹³ Протокол № 3 від 24.04.1923 // Архів НБУВ. Оп. 1. Спр. 62. Арк. 6.

справа» М. Ішуніної (с. 38—44). Ми вже зазначали, що В. Науменко був активним членом київської «Просвіти» і навіть очолював її після відновлення діяльності організації в 1917 р. Тоді, за браком помешкання, бібліотека продовжувала перебувати у приміщенні «Киевского общественного собрания», де вона зберігалася, не використовуючись, від часу закриття київської «Просвіти» в 1910 р. У бібліотеці нараховувалося до 3000 книжок. Тільки наприкінці 1918 р. вдалося знайти приміщення для бібліотеки «Просвіти», перевезти її, впорядкувати і відкрити для читачів.

Восени 1923 р. журнал «Бібліологічні вісті» сповіщав, що бібліотеки київської «Просвіти» і Старої громади передані до відділу «Ucrainica» Всенародної бібліотеки¹⁴. У плані роботи ВБУ на 1924 р. відділом Ucrainica, серед іншого, було передбачено: опрацювання бібліотек Старої громади і київської «Просвіти», опрацювання Шевченкіани як окремої топографічної одиниці; опрацювання літератури, виданої до 1917 р. На засіданні Ради ВБУ 27 травня 1924 р. розглядали питання і щодо бібліотеки Старої громади, і щодо бібліотеки Науменка. Ці питання порушував тодішній завідувач відділу україніки М.І. Ясинський: «1. Чи бібліотеки «Просвіти» та «Старої громади» опрацьовувати разом чи кожен окремо, і чи каталогізувати й дублету цих бібліотек?». Ухвалили: «кожну бібліотеку опрацьовувати окремо. Дублету книгозбірки «Старої громади» опрацьовувати, якщо вони являються в будь-якому відношенні характерними для цієї книгозбірки. 2. Чи закаталогізувати окремо бібліотеки, що належали раніше приватним власникам (Сушицького, Науменка та ін.)». Ухвалено: «Можливими для відділу засобами зазначати, в межах яких топографічних чисел опрацьовано бібліотеки Сушицького та Науменка; ...поставити на чергу вироблення *Ex-libris*'ів для означення книг таких бібліотек»¹⁵.

Отже, в 1924 р. бібліотека Науменка опрацьовувалась у відділі «Україніка». Це підтверджує припущення, що її основна частина, відповідно до своєї головної тематики, була передана до даного відділу. При цьому в архіві бібліотеки ми виявили таку інформацію: у той час існували Ucrainica в загальному сховищі ВБУ й окремо відділ Ucrainica у структурі самої бібліотеки. У серпні 1924 р. було прийнято рішення їх об'єднати у приміщенні відділу¹⁶. Завершення передавання фонду україніки із загального сховища до відділу «Україніка» відбулось у травні 1925 р.¹⁷ Як відомо, саме цей фонд було підпалено у травні 1964 р., і втрати були суттєві. Нагадаємо також, що перед тим бібліотека пережила нацистську окупацію, часткову евакуацію фондів, що також спричинило певні втрати.

¹⁴ Хроніка // Бібліологічні вісті. 1923. № 3. Ствп. 53.

¹⁵ Протокол № 48 від 27.05.1924 // Архів НБУВ. Оп. 1. Спр. 62. Арк. 98 зв.

¹⁶ Протокол № 52 від 26.08.1924 // Архів НБУВ. Оп. 1. Спр. 62. Арк. 107.

¹⁷ Протокол № 77 від 26.05.1925 // Архів НБУВ. Оп. 1. Спр. 62. Арк. 184 зв.

Наукова новизна. То чи існує сьогодні бібліотека Володимира Павловича Науменка? Цілісним комплексом, як і більшість зібрань, що надходили до Всенародної бібліотеки України в 1920-х роках, вона не збереглася, і навряд чи є можливим реконструювати її повністю. Але нам вдалося розшукати окремі книги з її складу. Якщо в карткових каталогах бібліотеки інформація про походження того чи іншого примірника з попереднього книжкового зібрання відсутня, то в низці друкованих наукових каталогів, укладених науковцями НБУВ за певними колекціями або за певною тематикою, така інформація наведена.

Отже, у трьох друкованих каталогах є описи примірників з бібліотеки Науменка. Так, у каталозі Л.М. Дениско «Автографи на книгах із колекції рідкісних видань» [3, с. 75, 81] вказані такі книжки (перша позиція — шифр примірника):

- 1) Р. 4903. Альманах «Руська хата». Львів—Чернівці, 1877;
- 2) Р. 5897. Марко Вовчок. Чари. СПб., 1860;
- 3) Р. 4926. Салтыков-Щедрин М.Е. Орел меценат (рукописна копія, підпис Науменка, напис його рукою «Орел меценат Щедрина»);
- 4) Р. 5146. Толстой Л.М. Крейцера соната (рукописна копія);
- 5) Р. 2773. Шевченко Т.Г. Кобзар. Львів, 1883;
- 6) Р. 3177. Шевченко Т.Г. Тарасова ніч. СПб., 1860;
- 7) Р. 3175. Шевченко Т.Г. Тополя. СПб., 1860;
- 8) Р. 5917. Żegota P. Pieśni ludu ruskiego w Galicyi. Lwów, 1839. Т. 1;
- 9) Р. 7189. Volney C.F. Les ruines, ou Meditation sur les revolutions des empires. Bruxelles, 1828;
- 10) Р. 4614. Осадчий Т. Борцы за землю и правду: роман-былое из социальной жизни на Украине: эпоха 1884—1905. Киев, 1908 (на примірнику дарчий напис автора книги В.П. Науменку).

На чотирьох із названих книжок є також екслібрис В.П. Науменка — сліпе (безфарбове) конгревне тиснення у вигляді геральдичної корони, під якою на одному рядку ініціали В.П., нижче — прізвище Науменко. Ці примірники зазначені також у друкованому каталозі «Книжкові знаки на книгах із колекції рідкісних видань» [4, с. 103]. Екслібрис міститься на титульних аркушах указаних примірників видань альманаху «Руська хата», творів Марка Вовчка і на обох іноземних книжках. Екслібрис В. Науменка є також на примірнику байок Лафонтена з цієї ж колекції рідкісних видань: *La Fontaine J. Fables. 27 éd. Paris, n.a.* (шифр Р. 7190).

Отже, разом, відповідно до вказаних двох каталогів, у колекції рідкісних видань відділу стародруків та рідкісних видань зафіксовано 11 книжок із приватної бібліотеки В.П. Науменка. Ми шукали також стародруки з його бібліотеки за переліком, наведеним у публікації у «Книжковому вістнику» і процитованим у нашій статті. Виявлено поки що п'ять стародруків, які походять з колекції Науменка:

1) Кир. 802. Букварь / Ф. Поликарпов. Москва, 1701. Екслібрис Науменка на форзаці;

2) Кир. 3150П. Лексикон треязычный. Москва, 1704. Екслібрис Науменка на форзаці справа зверху; нижче олівцем його напис: «Изд. Федором Поликарповым в Москве 1704 г.». Далі наведені Науменком бібліографічні джерела, в яких зафіксоване це видання, нижче його підпис. Інвентарний номер примірника вписаний у печатку «Центральна наукова бібліотека АН УРСР» (ЦНБ), що свідчить про достатньо пізню інвентаризацію цього примірника — так бібліотека називалася з 1965 по 1988 рік. Шифр книги, власне додавання літери П до цифрового шифру, свідчить, що книга опрацьовувалась і перебувала в Подільській філії бібліотеки, де були накопичені величезні дореволюційні фонди, активне опрацювання яких розпочалося в 1980-х роках;

3) Кир. 467. Августейшей непобедимой императрице Елисавет Петровне... сложенными рифмами приветствует... Православная Академия Киевская, 1744 года, августа [Панегірик Михайла (Козачинського)]. Київ, 1744. Власницькі особливості на примірнику ті самі: екслібрис, запис Науменка олівцем, де в бібліографії і за яким номером описано це видання, дата, підпис. Печатка з інвентарним номером теж має позначку ЦНБ;

4) Гр. 3701. Велизер, сочинения господина Мармонтеля. Москва, 1768. Автограф Науменка на титулі;

5) Гр. 3029. Гомерова Илиада, переведенная Ермилом Костровым. СПб., 1787. Автограф Науменка на титулі.

У відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій співробітниками виявлено 19 примірників з бібліотеки Науменка, але пошук триває: йдеться про фронтальний перегляд масиву іноземних видань XIX ст., заінвентаризованих (переважно повторно) в середині 1950-х років, про що свідчить не лише штамп Державної публічної бібліотеки УРСР (ДПБ), як тоді називалася бібліотека, але й перевірка нами інвентарних номерів цих примірників у інвентарних книгах відділу комплектування НБУВ, що виявила відповідність номерів на конкретних примірниках їх записам у інвентарних книгах. На жаль, у переглянутих інвентарних книгах відсутні позначки про походження примірників з колишніх бібліотек. Слід підкреслити, що інвентарних книг за довоєнні роки немає. Можливо, там такі позначки були присутні. Книги, виявлені у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій, надійшли туди у 2014 р. серед понад 80-тисячного масиву іноземної літератури, одержаного відділом з головного корпусу НБУВ. Отже, знайдено такі книги з бібліотеки Науменка:

1) [Гогоцкий С.] Философский словарь или Краткое объяснение философских и других наук, выражений, встречающихся в истории философии / С.Г. Киев, 1876. На обкладинці та на титулі автограф В. Науменка і № 581 (тут і далі ці номери відповідають порядковому номеру за

рукописним власноручним каталогом В.П. Науменка¹⁸); олівцем на обкладинці: Гогоцький. Штмп ДПБ порожній; інв. № у штампі «Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського» (НБУВ). Шифр В 234336⁴. Аркуші не розрізані;

2) Курс истории средних веков для воспитанниц женских институтов и воспитанников гимназий, составленный В. Шульгиным. Киев, 1859. На обкладинці й тит. арк. екслібрис Науменка, № за каталогом Науменка 253. Інв. № у штампі ДПБ. Шифр Во 89562. Аркуші не обрізані;

3) Histoire d'un conscrit de 1813 par Erckmann-Chatrion nouvelle Edition. Paris, Collection Hetzel, [1865]. На авантитулі № 168, штампі «Бібліотека Академії наук УРСР» (БАН) та ДПБ; на форзаці № 168, внизу «Bibl. Gymn. Naumenko»; наліпка I⁸⁴_{E66h};

4) Humboldt W. von. Ueber die verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts. Berlin, 1876. На м'якій обкладинці екслібрис Науменка, на тит. арк. його автограф, давній запис чорнилом № 132 I⁴⁽⁰¹⁾/p87; № 317 закреслено. Інв. № у штампі ДПБ;

5) Les Auteurs latins ... par deux traductions Françaises ... par une société de professeurs. Cicéron discours pour Marcellus. Paris, 1853. 8°. На обкладинці автограф Науменка, на тит. арк. праворуч зверху і на авантитулі його екслібрис, олівцем старі шифри; на звороті титулу старі шифри чорнилом. Інв. № у штампі ДПБ; штамп БАН;

6—7) Mill J.S. Principes d'économie politique avec quelques unes de Leurs applications a l'économie sociale. Paris, 1854. Vol. 1—2. Оправи ледеринові зі шкіряним корінцем. На оправах наліпки з давніми бібл. позначками. На корінцях наліпки з № 198. Екслібрис Науменка;

8) Oeuvres complètes de Juvénal et de Perse / par Dusaulx et J. Pierrot. Paris, n.a. На форзаці та на авантитулі екслібрис і автограф Науменка, № 135, давні шифри; печатки ДПБ, БАН. Оправа ледеринова, корінець шкіряний, з тисненням назви;

9) Oeuvres de Lord Byron, traduction de M. Amédée Pichot. Paris, 1835. Т. 1. На контртитулі портр. Байрона. На титулі бібл. позначки. На звороті контртитулу та на зворотах іл. на клейках штампі ДПБ і БАН. На авантитулі напис: 11/4. Куплено від Науменка 1.1920. 28/23. № 389. Оправа ледеринова, корінець шкіряний, із золотим тисненням, наліпкою 389. На титулі екслібрис Науменка; на звороті титулу печатка ДПБ та інв. №;

10—14) Те саме видання, томи 2, 3, 4, 5, 6. Інв. номери послідовно наступні, інвентаризація травня 1956 р., перевірено за діючими інв. книгами. У т. 3 опубліковано твір Байрона «Mazerra»;

¹⁸ Науменко Владимир Павлович. Каталог книг библиотеки [1912—1919 гг.] // IP НБУВ. Ф. 208. Спр. 36. 96 арк. Тетрадь в твердом переплете. Автограф.

15) *Paces Choiesies des Grands Écrivains Sainte-Beuve*. Paris, 1906 / *Lectures littéraires*. Фіолетовий овальний штамп «Бібліотека Київської гімназії В.П. Науменка». № 258 за каталогом Науменка. Інв. № у штампі ДПБ; є штамп БАН;

16) *Revue Mensuelle de L'Écolle d'anthropologie de Paris*. Publiée par les Professeurs: Septième année. Paris, 1897. Кілька пошкоджених сторінок. На авантитулі обірваний дарчий напис: «Глибокоуважаемому Владимиру Павловичу Науменко. Чернигов». Давній шифр, інв. №;

17) Schiller F. *Der Geisterseher*. Stuttgart, 1789. 8°. Оправи немає. На форзаці екслібрис і автограф Науменка, № 746. Інв. № у штампі ДПБ;

18) Verne Yu. *Autor de la Lune (seconde Partie de: De la Teite á la lune)*. Paris, Collection Hetzel, [1865]. 8°. Оправа ледеринова зі шкіряним корінцем. На авантитулі, на форзаці штамп «Бібліотека Київської гімназії В.П. Науменка», № 187. На звороті титулу, на 33 с. і на звороті ХХІІІ іл. на вклейках штамп ДПБ та інв. №;

19) Weber G. *Die Geschichte der deutschen Literatur nach ihrer organischen Entwicklung*. Leipzig, 1867. На титулі екслібрис і автограф В. Науменка і № 288, на звороті титулу і на с. 33 штамп ДПБ та інв. №.

На деяких примірниках, як ми позначили в описах, є також печатки приватної гімназії Науменка. Цей навчальний заклад, директором якого він був, засновано Науменком у липні 1905 р. за адресою вул. Велика Підвальна, 25 б (зараз вул. Ярославів Вал, 25).

У друкованому каталозі «Кобзарів» Т.Г Шевченка у фондах НБУВ [1] зареєстровано 8 примірників з бібліотеки Науменка:

1) Кобзарь // *Основа: Южно-Русский лит.-ученый вестник*. Пб., 1861. Январь [№ 1]. Ж 1627. Примірник у видавничій обкладинці, оправлений у палітурку, оклеєну кольоровим папером. Екслібрис Науменка на обкладинці і тит. арк. Штамп «Національна Бібліотека Української Держави у Києві», тобто найпершого періоду історії НБУВ;

2) Те ж видання. 1861. Март [№ 3]. Ж 1627. Примірник у видавничій обкладинці, оправлений у палітурку, оклеєну чорним папером. На корінці суперекслібрис В.Н. Екслібрис Науменка на обкладинці і тит. арк. Штамп «Національна Бібліотека Української Держави у Києві»;

3) Те ж видання. 1861. Іюнь [№ 6]. Ж 1627. Екслібрис Науменка на обкладинці й тит. арк.;

4) Те ж видання. 1861. Август [№ 8]. Ж 1627. Примірник у видавничій обкладинці, оправлений у палітурку. Екслібрис Науменка на обкладинці. Штамп «Національна Бібліотека Української Держави у Києві»;

5) Те ж видання. 1861. Ноябрь/Декабрь [№ 11/12]. Зберігається у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій, шифр у фонді періодики 846159. Примірник без видавничої обкладинки, оправлений у палітурку, оклеєну чорним папером. На шкіряному корінці суперекслібрис

«В.Н. Науменко». Екслібрис Науменка на передньому форзаці, титулі й наступних аркушах. Штамп «Національна Бібліотека Української Держави у Києві»;

6) Чигиринській Кобзарь, на малоросійском нареччі. 3-е изд. СПб.: Тип. П. Куліша, 1867. Чигиринській торбанист-пеvecь / пер. с малорос. нареччі на рус. яз. О.А. Лепко. СПб.: Тип. Ю. Штауфа, 1867 (видавничий конволют під спільною обкладинкою). Зберігається у відділі стародруків та рідкісних видань, шифр Р. 886. Примірник без видавничої обкладинки, оправлений у палітурку. Автограф Науменка на титулі та звороті фронтисписа, № 363 (за його каталогом) проставлено на титулі, шмуцтитулі та звороті фронтисписа. Штampi «Національна Бібліотека Української Держави у Києві», «Всенародня бібліотека України в Києві», «Книжный магазин С.И. Гомолинскаго Києвъ, Б. Влад. № 37»;

7) Кобзарь. Львів: накладом В. Нагірного, 1883 (друк Т-ва им. Шевченка). Зберігається у відділі стародруків та рідкісних видань, шифр Р. 7201. Примірник без видавничої обкладинки, оправлений у палітурку. Автограф Науменка на титулі, № 664/8. Штampi «Національна Бібліотека Української Держави у Києві» та «Колекція доревол. нелегальн. видань»;

8) Кобзарь. Гайдамаки / изд. иллюстрированное худож. А.Г. Слассетом; к малорусскому тексту приложен перевод Н.В. Гербея. СПб.: Тип. А.С. Суворина, 1886. Зберігається у відділі образотворчих мистецтв, шифр 7у Шев/Шев. Примірник без видавничої обкладинки, оправлений у палітурку. Автограф Науменка у верхній частині титулу, поряд з написом «XXX». № 283.

Ще одне рідкісне видання Т.Г. Шевченка з бібліотеки В.П. Науменка — «Живописная Украина», СПб., 1844 р. — зберігається в Інституті рукопису НБУВ в архіві В.П. Науменка (ф. 208. № 37. 6 естампів + 1 арк., на якому підпис Науменка і № XXXV).

Отже, разом станом на березень 2024 р. у різних фондах НБУВ виявлено 44 примірники з приватної бібліотеки В.П. Науменка, і ще ми знаємо про 10 примірників із цієї бібліотеки у фондах Вінницької ОУНБ ім. В. Отамановського. Звертаємо також увагу на цінний архів Науменка в Інституті рукопису НБУВ, довідка про який є в путівнику «Особові архівні фонди Інституту рукопису» [8].

Висновки. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що приватна бібліотека Володимира Павловича Науменка, подарована ним Національній бібліотеці Української держави в січні 1919 р., не була знищена після розстрілу власника в липні того ж року, а «розчинилась» у різних підрозділах установи, яка кілька разів змінювала свою назву, а зараз є Національною бібліотекою України імені В.І. Вернадського, підпорядкованою Національній академії наук України. При цьому, шкодуючи, що приватне зібрання В.П. Науменка не існує сьогодні окремим комплексом, маємо

підстави стверджувати, що завдяки розпорошенню зібрання по окремих структурних підрозділах співробітникам кількох поколінь бібліотеки Академії наук вдалося зберегти цінні та рідкісні книги, які старанно збирав Володимир Павлович. На часі проведення віртуальної, або правильніше – бібліографічної реконструкції цієї приватної бібліотеки, тож пошуки примірників з її складу тривають. Необхідними є й глибоке вивчення та введення до наукового обігу надзвичайно цінного архіву цього непересічного діяча нашої історії та культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. **Беляєва Л.В., Войченко І.Д.** «Кобзар» Т.Г. Шевченка у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського: книгознавче та бібліографознавче дослідження / НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. Київ, 2015. С. 94—142.
2. **Вегера Л.Р.** Культурно-освітня діяльність В.П. Науменка в дореволюційний період (друга половина XIX ст. — 1917 р.) // Сумська старовина. 2015. № XLVI. С. 112—120.
3. **Дениско Л.М.** Автографи на книгах із колекції рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського : каталог. Київ, 2007. 134 с.
4. **Дениско Л.М., Рудакова Ю.К.** Книжкові знаки на книгах із колекції рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського : каталог. Київ, 2017. С. 103.
5. **Джеджула Ю., Панкова Є.** Жодної вільної хвилини... Портрет Володимира Науменка // Київська старовина. 1994. № 1. С. 60—69.
6. **Дубровіна Л.А., Онищенко О.С.** Історія Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. 1918—1941. Київ, 1998. 338 с. С. 58.
7. **Кароєва Т.** Раритети з особової бібліотеки Володимира Науменка (1852—1919) (За фондами Вінницької ОУНБ ім. В. Отамановського) // Альманах бібліофілів. Кн. 3. Дрогобич : Коло, 2023. С. 153—169.
8. **Клименко І.В.** Науменко Володимир Павлович // Особові архівні фонди Інституту рукопису: путівник. Київ, 2002. С. 382—385.
9. **Палієнко М.Г.** Повернення із забуття : Портрет вченого, журналіста, видавця Володимира Науменка. Київ, 1998. 41 с.
10. **Панкова Є.В.** Володимир Науменко (1852—1919) // Український історичний журнал. 1998. № 6. С. 90—102.

Отримано 8 лютого 2023 р.

REFERENCES

1. **Bieliaieva L.V., Voichenko I.D.** "Kobzar" T.H. Shevchenka u fondakh Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho: knyhoznaveche ta bibliohrafoznaveche doslidzhennia ["Kobzar" by T.H. Shevchenko in the fonds of V.I. Vernadskiy National Library of Ukraine: bibliologic and bibliographic research]. Kyiv, 2015. Pp. 94—142. [In Ukrainian].
2. **Vehera L.R.** Kulturno-osvitnia diialnist V.P. Naumenka v dorevoliutsiyniy period (druha polovyna XIX st. — 1917 r.) [Cultural and educational activities of V.P. Naumenko in the pre-revolutionary period (second half of the 19th century — 1917)]. *Sumska starovyna* [Sumy antiquity]. 2015. No. XLVI, pp. 112—120. [In Ukrainian].

3. Denysko L.M. Avtohrafy na knykhakh iz kolektsii ridkysnykh vydan Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho : kataloh [Autographs on books from the collection of rare editions of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine : catalogue]. Kyiv, 2007. 134 p. [In Ukrainian].
4. Denysko L.M., Rudakova Yu.K. Knyzhkovi znaky na knykhakh iz kolektsii ridkysnykh vydan Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho : kataloh [Book marks on books from the collection of rare editions of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine : catalogue]. Kyiv, 2017. 103 p. [In Ukrainian].
5. Dzhedzhula Yu., Pankova Ye. Zhodnoi vilnoi khvylyny... Portret Volodymyra Naumenka [Not a spare moment... Portrait of Volodymyr Naumenko]. *Kyivska starovyna* [Kyiv antiquity]. 1994. No. 1, pp. 60—69. [In Ukrainian].
6. Dubrovina L.A., Onyshchenko O.S. Istoriiia Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho. 1918—1941 [History of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine. 1918—1941]. Kyiv, 1998. P. 58. [In Ukrainian].
7. Karoieva T. Rarytety z osobovoi biblioteky Volodymyra Naumenka (1852—1919) (Za fondamy Vinnytskoi OUNB im. V. Otamanovskoho) [Rarities from the personal library of Volodymyr Naumenko (1852—1919) (From the fonds of V. Otamanovskiy Regional Universal Scientific Library of Vinnytsia)]. *Almanakh bibliofilyv* [Almanac of bibliophiles]. Book 3. Drohobych, 2023. Pp. 153—169. [In Ukrainian].
8. Klymenko I.V. Naumenko Volodymyr Pavlovych [Naumenko Volodymyr Pavlovych] // Osobovi arkhivni fondy Instytutu rukopysu : putivnyk [Personal archival fonds of Institute of Manuscript : guide]. Kyiv, 2002. Pp. 382—385. [In Ukrainian].
9. Paliienko M.H. Povnennia iz zabuttia: Portret vchenoho, zhurnalista, vydavtsia Volodymyra Naumenka [Return from oblivion: Portrait of scientist, journalist, publisher Volodymyr Naumenko]. Kyiv, 1998. 41 p. [In Ukrainian].
10. Pankova Ye.V. Volodymyr Naumenko (1852—1919) [Volodymyr Naumenko]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* [Ukrainian Historical Journal]. 1998. No. 6, pp. 90—102. [In Ukrainian].

Received on February 8, 2023

Halyna Kovalchuk

V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

E-mail: kovalchuk.nbuv@gmail.com

ORCID: 0000-0001-8843-9584

VOLODYMYR NAUMENKO'S PRIVATE LIBRARY: INFORMATION POTENTIAL AND RECONSTRUCTION ATTEMPT

The **purpose of the article** is a search for books and relevant information about the library of Volodymyr Pavlovych Naumenko, an outstanding Ukrainian scientist and public figure of the late 19th — early 20th century. The **methodological base** consists of heuristic, bibliographic, book studying, and provenance research methods, as well as the use of a complex historical analysis of the facts regarding the fate of the private library of V.P. Naumenko. The search for source information, the identification of archival and published sources on the topic, bibliographic heuristics in combination with the bibliographic study of specific copies, and the examination of proprietary marks resulted in the discovery of a small array of books from the library of V.P. Naumenko and reproduction of its probable history. The **scientific novelty**

consists in the identification, collection and interpretation of sources, mainly archival, from the history of the issue, as well as in the discovery in the fonds of the V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine and in descriptions of specific copies of mostly valuable and rare editions from the own library of an extraordinary personality, which was V.P. Naumenko. **Conclusions.** V.P. Naumenko presented his own library to the National Library of the Ukrainian State in the city of Kyiv in January 1919. In July of the same year, he was arrested and shot as an enemy of the Soviet government. Under such circumstances, the scientist's library could not be preserved as a complete complex in the fonds of a state Soviet institution. According to the information found in the archival files of the departmental archive of the V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine, the library of V.P. Naumenko was disbanded, like most of the collections of that time; the copies were processed, catalogued and transferred under different codes, without indicating the origin, to different structural subdivisions of the institution: to the Ukrainika department, the main fond, the reading room, the department of old prints. The scientist's archive, which was transferred to the library by his widow after his death, was sent to the manuscripts department. From the standpoint of historical justice, respect for the outstanding figure of the national movement V.P. Naumenko, we consider it expedient to carry out a bibliographic reconstruction of this library, to draw attention to previously published information about the copies of his collection, as well as to continue the search for other copies and introduce them into the scientific and informational space.

Key words: Volodymyr Pavlovych Naumenko, private library, V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine, National Library of Ukraine, rare and valuable books.